

Բ ՈՒՐ Ե Ս Տ Ե Ն

ՍՈՒՐԲ ՍԵՀԵԿԵԱՆ

1852

Բ. ՏԱՐԻ

Յ ՈՒԼԻՍ

ԹԻԻ 7

Բ Ե Ն Ե Ս Ի Ր Ե Կ Ե Ն

ՀՆԵՐ ՕՍՈՒԹԻՒՆ

— 50000 —

ՓԻԼԵԼՖՈՍ ԵՒ ԹԵՐԴԱՐՈՍ ԿԱԶԱ ԱԸԱԿԵՐՏԻ

Ի ՀԻՆԳԵՐԱՐԻ ԴԱՐՈՅՆ

Թիւ և գեղեցիկ գրականութիւն
սիրողը աւելի Օգոստինեան գարուն
գրութիւններուն մէջ ուսումնական
նախնի քաղաք և ամենահաստատ զու-
տրմութիւններովը իւր անորժակը կը
յաջեցնէ, և երբեմն ալ թէ և իր
հետաքրքրութիւնը աւելի կը սաստ-
կանայ, բայց կրնայ իւր փափայը կա-
տարեալ գրականութեամբ երեւելի
հանդիսացող յաջորդներէն ալ չեցու-
նել:

Սոս օրերս երբոր մատենագրու
կան գրականութեանց ղաղկալ կը զը-
ւարձանայի մէկէն Ֆիլելֆոսի թուղ-
թերը ձեռքս անցաւ, թէպէտ և իւր
ժամանակի բարբարոսութեան վրայ
գրուած մէկ քանի յօդուածներ կային
բայց շատ ճարտարութեամբ բոլորած
էին, Պաղմէասի և Վիկերոնի գրու-
թեանց նման:

Ֆիլելֆոս Իտալիայի մէջ Թօլինդօ
քաղաքը ծնած էր, 1398 ին. շատ
կանուխ ժամանակ ուսանկ աարօրի-
նակ յառաջագինութեան հայելի մը ե-
լաւ, և 1480ին Վլոնանայի մէջ մեռաւ:
շատ փաստականոր ղրաղմամբ կեանք
մը վարելէն ետքը, Վիլելլու ենքորայի
ժամանակը տպագրութեան արհեստը
անձանօթ էր, և չէ թէ փայն յորին-
ուած պիրքերը հապտ կարգացուե-
լուներն ալ աշակերտ մը դժուարու-
թեամբ ու ակամայ կ'օրինակէր:

Ֆիլելֆոս շատ երեւելի բանաս-
տեղծ մըն էր, ուստի իւր ժամանակ-
վան տոլորութեանը համեմատ Վաբա-
լիի Վլֆօնո թագաւորէն դափնիով
պատկուեցաւ: 2 ինք հատ ոտանաւոր
գրութիւններ յօրինեց զանազան բա-
ներու վրայօք, բայց իր թղթոյը մե-
կին մէջի գրվածին նայելով կը հաշիւ-

ւի տասը գիրք երգիծաբանութեան, հինգ գիրք խառն բանաստեղծութեան, Միսնախառնութեան գիրք, վերաբառութեան տասը գիրք, և երեք հատ ալ յոյն բանաստեղծութեան. իրեն հաջիւն համեմատ ամբողջ ստանաւորներուն թիւը 33500 ի չափ է: Բայց այս հաշուէն դուրս ձգուած է Վիկտորիանանով երկու հոտոր բանաստեղծութիւնը, չափաբերական ոտանաւորով, որն որ յորինեց ի պատիւ Ե. Նիկիպայոս Վալիւն, ուրիշը մեծապէս յարգութեան գտաւ. ինքը դուրիկաց մեծ ընծայով մ'այ յորդորեց Հոմերոսը | ասիականներ իմարգմանելու, շատ արձակ շարագրութեան գրութիւններ ալ ունի, և շատ բնագիրներ ալ. իր արձակ շարագրութիւններուն շատը գլխաւորապէս | իսկ ասէն, Բիստատեղէն, Բոնեոֆոսէն, Հեմիսթիստէն, և Պլուտարքոսէն ևն թէ և ինքը Գոմիլիոս անուանով երկու գիրք ալ գրած է:

Սեկիւթիւն Ալուանայի կոչումը երեք գիրքը, հինգ հատ ալ բարոյական հրահանգութեան վրայոյ, և նաեւ Սթոպիս Դանիշիսիոսին վարքը և գործքերը և ի պատիւ նորին Սթոպիս անուանով գիրքն ալ տպուեցաւ. նաեւ ատենախօսութիւններ, որոնց վրայոյ Լորամոս իր Վիկտորիանով մէջ վար դարներով կը խօսի:

Բայց Պիլիպոսի միմայն գործքերը, որոնք ձեռքս անցած թուղթերն էին, և որոնց վաստակաւոր հեղինակը այն երկար կենաց ընթացքին մէջ 37 գիրք գրելու էր, անանկ ճարտարութեամբ և մասնաւոր գրականութիւնը յորինուած են, որ հետաքրքիր աշակերտաց մեծ զգոսում մը կընծայէ. թէ և Սթոպիս երբեմն կը պատարասէ զանոնք, բայց Լորամոս իրաւամբ գտնելով կը խոտորանի թէ անոնք Վիկտորիանի նման են:

Բանցմէ մէկը առնելով կը ներկայացնեմ կարգացողին, որն որ գրած ժամանակս պատահամբ կարգացի, որն որ կը յայտնէ հեղինակին սգին, և իւր գրաց վրայ ունեցած մեծ սէրը: Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք

Պետարիոս քարտուղար անոր գրելու էր թէ կը փափագի որ Հոմերոսի Լիզիակոնի օրինակութեամբ խլիէ իրեն, որուն Պիլիպոս այսպէս կը պատասխանէ:

« Եւ Հոմերոսի Լիզիակոնի օրինակութեամբ գրի՞նք որ թէ ոգարտ Լիզիակոնի իմաստաւոր ինքի որ համար գրած էր, այնչափ կը յարգեմ որ աշխարհիս բարբ քանծէ, որուն չեմ փոխանակել. ևս մեծապէս կը զարմանամ թէ որ դուն որ կարծես թէ ես այնչափ ժամանակ դան առատաձեռնութեամբ բարի իրեաւորութիւնը ասանկ լիջ ժամանակի մը մէջ ապահովեմ փոխած ըլլամ. ևս ուրիշ շատ բաներ կ'ընեմ ծայեմ, բայց ոչ մէկը կը ծախեմ. մասնաւորապէս գիրքերը, որոնցմէ որ աւելի ուրիշ բան մը լիկայ որ այն շափ յարգեմ. բայց այս Հոմերոսի գիրքը այնչափ սիրելի է ինքի և այնչափ ալ ուրախութիւն մը կ'ընեմ ծայի, որ կէտերը սուգամ ինքիսին և անանկ ցնծութիւն մը չի կրնար պատճառել. բայց կը խնդրեմ որ թողութիւն ընէք այս խոսքիս. թէ որ կրնամ ես ձեզ ուրիշ բանով գոհ ընել նէ, կարող էք ինքի հրամայել և ի սուրբերնից ալ անգոր չի մնար: »

Կրտսեմութեան հանձարին օրինակին նայելով մեր զարմանքը անեղջիւղ մէկ պարագան ալ այս է որ Պիլիպոս պատերազմի և դեռ պանութեան մէջ ալ գործ ունէր, ու ճշմարտութիւնն ալ այս է, որ մտաց մեծ ջանքերը աւելի գործունեայ կենաց յորմարութիւն ունին. թէ և իր գրածներուն մէջ շատ սխալ և ալ իր աւանդարեւն ուստաւած շատ անկաւանութիւններ կան, բայց տակաւին զարմանալի օրինակ մըն է ասանկ յառաջադիմութեան ու հանձարեղ միտաց. բայց միանգամայն ջաւելու արժանի որ ասանկ սոխաւեղար մը լուստը օրելն և տըր 82 տարեկան այնպէս խեղճ մեռնի, որ իր անկողնիւ և կահ կարասիքը ծախեցին իւր թողման ծախքը վճարելու համար:

Բայց ճշմարիտ միտք ունեցողքի

մարդ կայ որ ստակը չի սիրեն և չի լեղձոսի առատաձեռնութեանը և որ յոք զբաժնէ ներդոճութիւնն իւր մէկ մեծ վիպութիւն մըն է :

Կը յուսամ որ կարգացողին անհաշիւ չըլլար և ձանձրութիւն մըն ալ չի պատճառէր , թէ որ Երեւելի ժամանակակիցն և բարեկամին ալ վերայոք քիչ մը ծանօթութիւն տանք , այսինքն Թեոդորոս Արղշակի սրտն վրայ ինքը իւր գրոցը մէջ կը խօսի թէ Լոմբրոսի կշիռակումի մէջ գեղեցիկ օրինակութիւնը բոլոր էր :

Թեոդորոս Արղա Թեոսպոնիկէ բազմը ծնած էր . բայց Բուպիսցի մէջ կը թուեցաւ : Ենթադրեալ իւր մըն էր Յայն և 1 տարին լեզուաց մէջ , և գլխաւորապէս թարգմանութեց կը պարագէր որն որ գովէի գործ մըն էր , որ ատեն ուսումնական լեզուները անկատար կերպով կը հասկցուէր :

Երեսուորեկն , Թեոփրասակն , և Լիփորասակն 1 տարեկէնի կը թարգմանէր , և Կիւերոնի հին դարուն վրայը խոսած ձառեղն ալ Յունարէնի : Բերականութեան վրայոք չորս հատոր ներածութիւն չինած էր , որոնք շատ հօշակութեամբ Յունարէն ուսմունքը և նաեւ բոլոր հին ուսմունքները Թեոդորոս Արղաին ձեռնորդ եւ լիջ զիւրացան :

Բայց ինքը տարաբարզ մէկն էր և զինքը աշխատանքաւ է փորձելու համար յցուցածներուն վրայ կ'ուէր նետը :

Ստորինում համոզուած մը և օգտաւոր աշխատութիւն հարստութեան պատշաճ կամ թէ մէկ ուրիշ բանի մը վրայ չի կայանար , որոնք միայն այս աշխարհիս գլխաւորները կարող են ՚ի գործ գնել : Իսկ զ՝ Արղան իւր ծերութեան ժամանակը քիչ մը պաշարք ձարելու համար Երեսուորեկի կենդանեաց վրայ գրած գրոց բացատրուելու թարգմանութիւնը Սիքստոս Դ . Պապին ընծայեց , իսկ Պապը զանկեաց քիչ մը անակով վարձատրեց և իւր բրած շնորհքը անանկ կերպով մը յղեց անոր , որ Արղան կարծեց թէ իւր կենաց մէջ ընդունելու վերջին բաղդն տուրնար ըլլալ :

Արղա զանկեաց խոնարհութեամբ առաւ , և երբ առնէ կը դառնար , յուսահատութեամբ և անարժանութիւն Երեւելի գեաւն անցնելու ատեն քաակը գետը նետեց և քիչ ժամանակէն ետքը մեծ խղճութեամբ մեռաւ :

Եւ որինակները պատկերով մը ներկայացուցի աշակերտ մը յուսումնականութիւն գրգռելու , և միտն գամայն անոր իմացնելու , որ իրեն վարձատրութիւնը իւր անձին մէջ որսնէ , երկնային տեսութիւնէն , ուսումնասիրութեան մասնաւոր գոհունակութիւնէն , և ոչ թէ իշխաններէն կայսերներէ կամ թէ հարստութեան զովորութիւնէն :

Պ . Պատման անց :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Ք Ո Յ Բ

Չարգաղան ՚ի միասին
Չերբ զոր կեռար կարծախալք անկողնի իբր ՚ի միմեանց
Ու յանձնարանն անդամ բնդ նոցա մէջ գտր միութիւն :
Սերտման հատիկը երկուք ՚ի մի շոգուն գեղազարդելոյ :
Եւ յոգն ահա յերկուս մարմինս էին անկումս ող ՚ի մի սիրոյ :

Շարիկ

Տեսի զնոսա միմեկեա կոկոն նոցին կենաց
Օրւարթ ՚ի գէմս յուշիկ փըթթէր առ ՚ի ծաղիկ ,

Չեւ զքմարտաց ամբոց ճայթեալ և ապրտաց

Սաղարթածօճ դեր քան զուարճ հոգանոցիկ :

Եւ առաջ քան զդեղ ժանգաց երկրիս իսպառ ընջել :

Որ քսպիտակ յանձնիւր ոյտերս ցանգ շողշողեր :

Եւ զի նշ յայնժամ, կըրկէիր աստղունք յաւստփորտամբ

Օրագունք ժբպիտք լայծ եթերին Մարիկէւան :

Հեռի յերկրէս և ժբխորաց անցեալ չափամբք

Խաղաղաւետ յեռեալ բորձունս յաստեղատան :

Արդ փոխառիկ արդեօք յայոց իցե սյս լոս

Փայլուն յանդարր նշույթեղ որպէս ըզ յոս :

Եւ զի նշ յայնժամ, կըրկին վրտակք միտարդաղ

Պայծառ ի շող նշ կանաչապարդ կենսոց հովիտ :

Կիսախոսոս իրբեւ անուրջ խօլ շքփսթեալ

Ի նշ արխորութեամբ մերթ միանանց մանրակրտիս :

Մերթ և ի կայթ ի մարդս յարտաւ երփնունակ

Յըրտիկ ալեօք ըցթոսաւք փըրփրօք ձերմակ :

Տեսանեմ մէ, որպէս յոռալն արդ ըզ նոսա

Ըմբիք կըձռանց ի ճակատս, ժպտոք յական :

Փայլատակիչ թափ լնդ հոգիս կըրկին ահա

Ըմենեքու միք իւրեանց հմայիւք ունտիական :

Ճիծաղողէմ ողիք երկուք բանբերք յաշխորհ

Ջուարթութեան ի Մուսային անդ առարեալ :

Ըյոպէս մրտաց երաղք, այլ ոչ կարեն ես միտր

Ընտու գարձեալ ցնարիւք յալուրդ արդ այսպիսեօք :

Օ ի այնք եղն խորշակահար բաղլըր կոկոնիկք :

Չեւ շաք ի բուն առեալ իւրեանց զով տերեւօք :

Ըտտեղք՝ յերկնից բորձանց յանկարծ փայրաբերեալք :

Կըրկին վտակք վըճիտք՝ իսպառ անդ ցամաքեալք :

Օ անսիւն կամարս շուրջ ի գարնան պըճնաղարդեալ

Գեղով ծաղկանց և յօդ նըրբին կաղուտտիայլ :

Ի միանին ցնոսս յանկոյց իւր անյաղ օէր

Սահ սողակեալ հուօլ առ նոսա նողեղմըսլ :

Ըյոպէս ի կեանս մի ցանդութ մահ սեաւ որպարեր

Դընեն խորին ի նինջ միմեանց արդ առնթեր :

Մ . Ա . Ե .

Ուր Եւրոպայի երաղ :

Ըյոս երևելի անձիս վրայի ոյտս
մուսմ զանազան հետաքրքրակաւս
մութիւններէն հոս միայն անոր մէկ
տեսած երաղք կը դնեմք որն որ ինքը
կը պատմէ :

Օր մը տանա մէկ անկիւնը ու
ն անձնանալով ձեռքս ծնօտիս դրած
ն աշխարհիս փոփոխութեանցը վրայ
ն կը մտածէի, որ արդէն սկսէր էր
ն երկնային գեղեցիկ կամարին վրայի

ն շքեղազաւ կանթեղները փայլիլ ու
ն խաւարն ալ մեր գդալի հորիզոնը սաւ
ն տել, բունք իմ արտեւանսնքնե
ն ըրտ կը ծանրացնէր, և քանի մը
ն ժամ դէմ գնեղէս ետեւ պարտաւ
ն Երեւոյս ննջել, սակայն այս մի
ն ընցիս մէկ հետաքրքրակաւ ու զար
ն մանսլի երաղ մը տեսայ : Մէկ ըն
ն դարձա՛ն որահի մը մէջ ժողոված
ն խումբ մը մարդիկ կը կենային, որոնց
ն ամենքն ալ կ'երեւնար թէ երեւելի

Անուշ հովերն ալ տարուբեր,
իմ տարաւիս քունն է եկեր
Անուշ Լըգով ըսեմ օր օր:

Որդի:

Ես քուն չունիմ անգութ մարիկ
Հերիք աչքս կապես հերիք,
Մէկ պահիկէն կ'ընեմ պաճիկ
Իս արձրիկ, մ'ըսեր օր օր:

Սոյր:

Սինչեւ չի լան մաաղ մանկիկ
Ծիծ չեն խաւք անոր գլխոնիկ,
Դուն չի լոցած իմ մէկ հատիկ
Ես ծիծ կուտամ կ'ըսեմ օր օր:

Որդի:

Խղճուկ սրտով ձայն եմ ձգեր
Կը ճրկճրկամ դուն չես լսեր,
Անուշ ձայնիդ ես ըզնայեր
Ես կուտամ դուն կ'ըսես օր օր:

Սոյր:

Արդունքներդ մարգարօյ պէս
Երեսդ ի վայր ինչ կը թափես,
Մի լար ձայնուկ մի լար մեզք Ես
Ո՛վ կ'ուզես, ան ըսէ օր օր:

Որդի:

Գիրկդ ինծի հանգստարան
Ծիծերդ բերնիս անուշ ծորան,
Խրիկուան դէմ որսոկիմ օրան
Աչքս կապէ ըսէ օր օր:

Սոյր:

Քնացրեմ իմ աղաւնիս
Մեծ աղբնեմ սիրով սրտիս,
Կարմիր վարդի նրման բացուիս
Հուրըդ նրսաիմ ըսեմ օր օր:

Որդի:

Քիչ մը թուլութիւն թեւերս ոտքերս
Ալ թըմրեցաւ փափուկ մրտերս,
Անուշ մորափն առնէ աչքերս
Հապա սրիմէ կարգան օր օր:

Սոյր:

Այդ սուտերովդ չեմ խորուիր ես

Կ'ուզես որ զիս նստեցրենս,
Չի քնանաւ ծիծրս ուտես
Դատարի տեղը ըսեմ օր օր:

Որդի:

Քիչ մը ծոր ծոր քիչ մը ծար ծար
Քիչ մը տան տան քիչ մը պար պար
Քիչ մ'ալ սրտայուն ուս հապա տար
Քիչ մ'ալ մէն մէն ետքը օր օր:

Սոյր:

Ես քու լեզուդ կուտեմ հիմայ
Քու կանչուեմ զկրտաւ չի կայ,
Տուն տան մէմէ ալ հարաբայ
Աչքուկ պահս պահս ըսեմ օր օր:

Որդի:

Սիրտդ քոր է ալ հասկըցայ
Աղջի լացի շահ չի գտայ,
Ալ քնանամ ծարը չի կայ
Երկան երկան բռն ծր ծր:

Սոյր:

Արեւելի հեղինակին մէկը Հոգ
կատանցիի մը պատմութիւնը կ'ընէ:

Սինիսեհի մէջ ծնած ու մեծցած
Հոգ կատանցիի մը ըսաւ ինծի թէ յի-
սուս տարի առաջ չափազանց գինով-
ցած ըլլալով, իմ մէկ սիրելի բարե-
կամս մեռուցի թշնամիներէս մէկը
կարծելով, անոր երեսը ինծի անտնիկ
մը երեսաց, որ կարծեմ թէ թշնամի-
իս դէմքը իւր երեսին վրայ իրօք կը
կրեր: Եսայ անհնար է պատմել թէ
ինչ եղայ երբ այս արեւոյթ թեան քու-
նէն արթնացայ, և մաքիս մէջ հաստատ
սրտեցի, որ մէջ մ'ալ այն յիմարեցը-
նող թոյնը բերանս չառնեմ, որուն
հնարօղը աղէկ գիտայ որ սատանան
էր. վասն զի այն չար սգին եղած պի-
տի ըլլայ որ իմ բարեկամս առաջ ինծի
իմ թշնամիս երեսցնել ու վերջն ալ
զիս զգույ յորվաւ:

Որ երոյիւնալ հեղինակը կ'ըսէ թէ
այս մարդը գինի իմեղ կտրելն ետեւ
30 տարի աղբեցաւ, ու բնու ոգե-
ղէնի կոթիլ անդամ իւր բերանը չի
գրան, ու բոլոր բնակչեաց անունը

<

Ἐν τῇ πόλει αὐτῇ ἐκείνῃ, ἡ πόλις αὐτῇ ἐκείνῃ, ἡ πόλις αὐτῇ ἐκείνῃ.

Լրդեօք մէկ կերեւակոյէ թէ շուն
մը դրապոր մը պտշտօնը անթերի կա-
տարէ . և ինչպէս մարդ չի զարմանայ,
երբօր անգամ մը լսէ թէ սոսկ 10 մի-
լիան կենդանի մը իր տիրոջը 2,000,000
դահլեկանէն աւելի փաստկցնէ :

Նորաստր է սրամիտ մարդ մը չափազանց խղճաւ թե՛ ան մէջ ինչորով միտքը գրաւ որ փաճառականութիւնը տղի, և այն տեսակ փաճառքներ կ'ուզէր գնել, որոնց չիւնր բարձր և իրենք մանր բաներ ըլլան և շատ ալ փառաստի ձգեն, բայց ձեռքը պատրաստ դրամ չա՛նենալուն պատճառաւ իր մէկ բարեկամէն քիչ մը օտակ փոխաւ առա՞ծ՝ կրաւ ձլլոնոր գ'տոց, և ժամաւ ցոյցի ոսկեղէն շղթաներ գնելով՝ աւանք՝ Գուղգիոյ մարաստունէն փախաւ զայս հետեւեւտը կերպով։

Դարն և առաջ իր ճարտար շուկը
ազնիկ մը կոխելով, անուր վրայի բոլոր
մազերը ամիլեց, և ճիշդ անոր պէս
ուրիշ շան մը կաշի առաւ, և որք իր
ազգի ազգի շղթաները իրար կապած՝
շանը մարմնոյն բոլորախը քովէ քով
շարեց, և միւս շանը կաշին անանկ
վարդեմտու թեւամը մը վրան անցուց,
որ անկարելի էր մէկու մը կասկածելը:

Այսպէս կարգադրելէն ետեւ շա-
նը հրամայեց որ երթայ, և այն կրթ-
վեալ կենդանին ու խոկոյն ճամբայ ե-
լաւ, և համարձակութեամբ Վալմէ-
րի և Վալմէրիէնմէսի գոնէրաւն քա-
ղը մտքէն ստորանք փախընդունե-
րարթեալութեամբ հակող պահապաննե-
րուն աչքին առջեւէն անցաւ, և այն
սահմանէն քիչ մը հեռու գնաց իր
տիրոջը սպասեց, սեւին ալ նոյն գլա-
նէն անցնելով շունը իր բուն սենեա-
կը տարաւ և կամաց մը հանեց ա-
նոնք, և սկսաւ ծախել: Այսպէս շա-
րունակ բան անսնալով վեց տարուան
մէջ այնչափ ստակ ժողովեց, որ մե-
ծամեծ առանկրու ընտանեաց և կառ-

բերու անք հոյու :

Եւ որովհետեւ նախնանք միշտ կը հոգսածէ յաջորդութիւնը, անյուզամ դրացի մը այս վաճառահիմնին օրէ օր յաւաքողէ՛մ՝ գորդացումը, անկաւ հարստութիւնը և նորանոր, չէնքերը տեսնարդ՝ սկսաւ ունոր վրայ նախաձիւ, ամենուն ընելով թէ՛ ունոր յաջողութիւնը կամ գոգութիւնն սխիտի քլլոց կամ ուրիշ բան մը, բայց ինչ և իցէ, անոր բռնած ճամբան չէր դիտեր։

Եւ շահեր ունեցած խորամանկութիւնը
 թիւներ իր տէրոջը ունեցածէն շատ
 վար չէր մնար, վասն զի, թէ որ մար
 ստտանը լրօտմներուն գոտներ, առջին
 անցարմար տեղ մը կայնէր ին տեղնար
 հետուէն, կամայոր մը միւս կողմը
 կը վազէր, թէ որ ամեն գոտերը գոյ
 ըլլային, որոտին մտայէն կը ցոթիկէր,
 կամ որ և իցէ ճարտարութեամբ
 ամեն շարիրներուն առջեւը կ'անէր,
 երբեմն ալ առանց մարդ մը խնայա
 լու կ'աւքերուն և անն անցնելով կամ
 ճամբորդներուն երկու սրունքին մէջ
 տեղը մտնալով իր բանը կը բնցնէր,
 բայց աւտը, որ մը Սաղմոսի մաս
 աւտակի մը մէջ լողոյլու ժամանակը
 հրացանով զնքիին, որն որ ջիւն մէջ
 փոխն ինկաւ մեռաւ:

Ըյս հաւատարիմ՝ և տիրանէր շա-
իր մահը տիրոջը մեծ կ'ըսէին՝ որսու-
նաւելոյ, չէ թէ անոր վրան գանաւած
125,000 գոհեկանի ազդածքի պատ-
ճառաւ, հապաւնոր կորստեանը հո-
մար, որ իւր մեծ հարստութեանը
առաջին առիթ էր եղան :

以：亡、也、也、也。

U N I T A R I A N I S M

በግልጽ ለሚታወቅ የሚገኝ ሲሆን

Իսկ օրինակը ամենեւին իրենց
կուռք կամ արձանի չունին, հասարակ-
ության բոլոր մասը սեւ քար մը գնելով
մեծ տրաքոլութեամբ կը սրբեին զանի
և իբր սեղան կը դրոճածէին : Եւնին
նաեւ զանազան օճախարհութեան օ-
րեր՝ զորոնք մեծ յարգութեամբ կը

պահէն :

Այս տօներուն ամենէն մեծը ու հետաքրքրութեան արժանին Վիկտորի-
ըսվածն է , որ իւր ծախքին շատուեր
համար խիստ քիչ կը տօնուի :

Ասիկայ շարունակ հինգ օր կը տեւ
ու նոյն միջոցին զամէնէն , խողեր ,
պտուղներ , թռչուններ , ցորեան և
ողեզէն ընկելիքներ կը նուիրեն իրենց
շատաւածներուն , ու յետոյ ուրա-
խութեամբ կը ծաշեն : Սիայն այս տո-
նախմբութեան ժամանակն է որ կա-
նայք արածութիւն կ'ունենան ուրա-
խակից բոլոր արանց հետ , սրովհետեւ
ուրիշ տոնէն սաստիկ արգելք կայ :

Տօնախմբութեան տօնէն մէկ մե-
կու բնաւ բարեւ չեն տար , ինչու որ
այն ժամանակ բոլոր մեծարանք ու
պտուիւ միայն շատաւծոց սեպհա-
կանեալ է :

Թէ և իրենց մէջը բազմակնութիւն
արգելքած չէ՝ բայց խիստ քիչ կը դառ-
նուի : Փետայն իւր հարսանեաց ժա-
մանակը հացիերոյթ մը կուտայ , եւ
հարսին հայրը՝ փեսին ճառ մը կը խօ-
սի , յորդորելով զանի օր իւր աղջիկը
ազէկ նայի : Այն ատեն փեսան հար-
սին ճակատը կարմիր ներկով կը նշանէ ,
ու իւր պըտի մատը անոր ողջտի մասին
անցընելով իւր տունը կը տանի :

Ասոնց երգումը բնելու ստերական
կերպը , հողին մէջ երկու նեւ անկել
է , ու երգումը բնող մարդը մէկ նե-
ւը բերանը ու միւսին սլ փետուրը
իւր բթամատին ու ցուցամատին մէջ
անդը կը բռնէ :

Երեւելի գէպքերու ժամանակ թու-
րի մը վրայ քիչ մը ալ կը դնեն ու
երգման խօսքերը զուցուելէն ետեւ ,
թուրը երգումը բնող մարդուն տակի
չլթուներին վրայ կը դնեն ու նոյն ա-
րարողութիւնը կատարող մարդը ալը
անոր բերնին մէջ կը թափէ :

Տ. Ա. Յ. Առաքանեանց :

Ե Ր Դ

Փոքրիկ մանկան խորատէլը :

Ուր իմ հայրիկ սիրասունիկ

Ուր որդեկին մայր նագենիկ ,
Ինքնածին ես իցեմ արգեօր
Ոչ , ոչ , այլ ուր էն իմ ծնողք :
Ինձ , զլացաւ բազդ , գծնդակ
Ծընդդական սիրոյն ճաշակ ,
Թող զիս ապախտ , լքեալ 'ի բայ
Զուրկ սիրստարի 'ի գրգռանաց :
Թայր վարդաղեղ զուարթ այտից
Ո՛հ , սիրայիբ 'ի համբուրից ,
Փայլեր ժպտէր , մինչ մօր 'ի դիւր
Զի՛ զուհսթափ կայ աւանիկ :
Ինկճեալ յաւօք ընդ անդարման
Բարէ , ողջոցս ողբում կանան ,
Զայեր ընու հոծ և զերկիր
Զի՛ք ձեռն երբէք , ինձ կարեկիր :
Ոչ եւս արփին ճաճանչափայլ
Ըողցատեղէն ինձ վառ 'ի վառ ,
Մի գողտրական հողմոց հնչիւն
Տայէ սրբկիս զուարճութիւն :
Ոչ եւս տատեղք գիշերափառ
Որ 'ի յերկինս անդ առնուն սար ,
Ինձ ցոլեցնէն զիւրեանց նշոյլ
Ի մաւր արուր կալ սիրտս յընդար :
Ոչ եւս առուակ քաղցրատարկաջ
Բերկրեցուցէն զիս յիւրն աւաջ ,
Օղտապարաց ոչ երգեցիկաց
Երգ սփափումն տայէ վշտաց :
Ստիակդ աղմու , քաղցրահնչիկ
Յիս , այժմ ողբալ թշուառ մանկիկ ,
Եղերական 'ի քո նուագ
Զի՛մ տրամադին ողբալ վիճակ :
Ինչ երանի , բեզբիւր հաղար
Որ ընդ թեւովք մորդ կան գաղար :
Մերթ յոտ մերթ յօգ 'ի կայծ 'ի թիռ
Զբաշն զերպոց տաս ընդ զեփիւռ :
Այգուն այգուն 'ի դէմն արուր
Զալկունս բացեալ զարտասուածուր ,
Ողբանուագ երգոց 'ի լուր
Ի կոծ յամբաւ հեծեմ , այլ զիւր :
Ուր ծնողացս բնոյշ մատուր
Ուր ոչ գգուեն զանձ իմ փափուկ ,
Զի՛ք որ աստէն չիք մխիթար
Ինձ տալ բաժակ կենդանորար :
Խաշն 'ի յարօս 'ի բլրակի
Գառնուկը կայտառ մարց առ երի ,
Մայն բնդաս կայտուն զուարթ
Համբոյր ընդ մայրս բծնին 'ի խանդ :
Յի՛մ անտանել ցորչափ արդեօք
Ազեխորով սիրտս 'ի մորմօք ,
Զօղե յաշացս վտակ լալեաց

Յողէ ՚ի դէմքս տիրապէս :
 ՄՏ. քանի դառն է որոշութիւն
 Ձիք պանդխտկիս սփառութիւն,
 Ա՛հ, իցէ թէ մայր՝մ' անձկայի
 Տայր զընտանին ձայն փարեյի :
 Ա՛հ, քիչ մանկիկս յածիմ՝ քնամ
 Յանգ անուրեր և անկայան,
 Կանաչող էղ քիչ քիչ դաւալիք
 Եւ անկողին են և բարձիկ :
 Օ՛հ է այս միշտ տառապելոցս
 Ձի այս առողջող որբկիս անցոյս,
 Երկինք, աղէ, գութն արկէք ինձ
 Յերբ աղէտից հանդուրժեցից :
 Եւ չիւնքս տամուկ հա՛ղէտորէն
 Դառն զարտաւարաց աղբիւր յորդէն :
 Յ. Վ. Գ. Կ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ԼՍՏԵՂԵՐԸ ԵՒ ԵՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՆԵՑ
 ՎՐԱՅ

Կրկնաւէլ իմ եւստիւ, շարժական,
 Լուսնոր, բրնձնոր, արթնալի, մարտիկ,
 Գնացի, փփախաւ, խորհրդական, հեւա-
 րթալի, մարտիկ իմ երեւելի. բեւեա-
 յին, որջան, հալորջանի ապեղ, բաշ,
 յարթալի իմ ծիւղիկին, ապեղապառ, հա-
 մարտիկ-նիւն իմ զօր-նիւն փնդանալիք
 պր-նիւն, զնիւն, նախք, ալիմար, նայն
 եայն :

Ինչպէս որ լուսնաւորս միջոցաւ
 վեր ՚ի վերայ խօսած էինք ընդհանուր
 Գրեթէ ինչից մէկ, և ուրիշ ան-
 դամու ան թողլով խոստացելու երկը մե-
 ռս մնացած մէկ քանի դիտողութիւն
 ներսն մտայ ալ վեր ՚ի վերայ ընդհա-
 նուր տեսութիւն մը ընել, ահա այսօր
 այն թերթով մեր խոստանքը կը կա-
 տարենք, սակայն կ'ազնիւն նախ և ա-
 ռաջ մեր ընթերցողաց այն մասին ազ-
 դու և համառօտ ունով իմացնել ու
 ծանցնել այս գեղեցիկ և մանաւանդ
 դերացնի քիտութեան ամենահարկա-
 լոր կարեւորութիւնը ու յարգը, ու

րոնք դեռ նախապայմանաւ ապիտո-
 թեան թանձր խաւարին մէջ կը դեղե-
 բին : Բայց զանազան պատճառներ-
 արգիլու ելով պարտաւորեցանք կամայ
 տկամայ ուրիշ անգամու ան թողու-
 յոյն հասուածք :

Ուստի այս մասին տիրաւ աշխատիք
 որ որչափ որ կարելի է նէ ամենապարզ
 և յոտակ ունով գլխաւ որ մասու կրնոր
 ամենփութաւ ըլլայ, որ աւանկը անգամ
 թէ որ կարգաւոր ըլլայ, կարենայ առ-
 անդադ խոսութեան ու ամեն վրայ հա-
 մառօտ վեր ՚ի վերայ տեղեկութիւն մը
 ունենալ :

Օգը մարտը և լուսին չեղած դի-
 շեր մը, որ աւելի յատակ և պայծառ
 կրնայ տեսնել, երբոր աչքերնու գ հա-
 յեցած թերք դեպ ՚ի վեր երկինքը դար-
 ձրենալ, ու գլխաւ ըլլար, տիրաւ տես-
 նէր, որ այն անսահման կողմաւ տակ եր-
 կինքը զմեթեթաճեւ երկրիս վրայ ձր-
 աւած է, որուն վրայ ալ կանխեղի պէս
 կախաւած այն ամբաւութեան մէջ
 ըզգացող երկնային կամ տիեզերային
 փառքուն մարմինները, որոնց ընդհա-
 նուր անսահման աստեղք կը յորջայջի :

Եւ յա փառքուն մարմիններուն կամ
 ջահապայծառ կէտերուն մէկ մասը
 (տիրաւ տեսնէք որ) իրարմէ միշտ նայն
 հեռաւորութիւնը ունին և ամփոփոխ
 լուսով մը միշտ կ'երեւան, ոմանք գը-
 րեթէ շարունակ տեղերին կը փոխեն,
 իրարմէ մը հեռանան և իրարու կը մօ-
 տենան, ոմանք ետեւնին վարսի կամ
 թիւթի պէս պուշ մը ձգած տեսակ մը
 երեւայթ կը ցրցընեն, ոմանք ալ մէկ
 երկու հատը իրար կցում. իսկ ոմանք
 ալ մանր մանր գիւրջով իրար միացած
 երկնից վրայ մէկ լուսեղէն կամար մը
 կը ձեւացընեն :

Երկնից վրայի տեսնուած հաստա-
 տուն տառքերուն մէջէն կը գտնուին
 անոնք աստղեր, որոնք աչքով անոնք
 կ'երեւան, իբր թէ երկու կամ երեք
 հարաւանցմէ իրարու կցած են, ու
 շէն կրնար առանց մեծ ու երեւելի
 գիտակի դանոնք իրարմէ պուշու ըլլա-
 տեսակ աստեղաց կ'ըսվի ինչն ապեղ
 (կրկնաւորեղք) կամ եւստիւ :

Օմնազան դիտողութիւններէն կի-

Տես թիւ 4 Երես 106 և 107 թիւերուն յա զի :

մայրուհի որ այս տեսակ աստղերէն մինչեւ հիմայ, 800 հատի չափ տեսնուած ըրայ, սակայն անանկ կը կործուի որ գոնէ այս թիւէն աւելի ըլլայ, ինչպէս որ հետ գհեռէ կը գտնուին այս տեսակ աստղերէն, բայց Առդիացի Հերշել երեւելի աստղաբաշխին հետեւելով որն որ ինքը կրկին աստղ ըստ զանգեքէն 700 հատի չափ տեսած է, ու անոնց տեսնուած ժամանակը զարմանալի երեւթեան դիտել է, այսինքն իրենց գոյնը գտնազան տեսակ է եղեր:

Հերսիլէոի համառատեցում թեան մէջ կրկին աստղ մը կայ որուն մեծը կարմիր է ու պզտիկը կապուռ: Բնորը որ լոկ աչքով տեսնուած աստղ մը կ'երեւնայ քննելով քանուկայաւ որ շատ աստղերէ բաղկացեալ է: Այս աստղին երկար ժամանակ գոյնը ճերմակ ու պայծառ էր, ետքը գեղին: 1573 ին մարտի մէջ կարմիր է կարմրադայն եղաւ, մայիսի մէջ բայց գոյնով էր, ետքը քոնի գնաց հետ գհեռէ իւր լոյսը իաւարելով՝ վերջապէս բոլորովին աներեւոյթ եղաւ:

Կրկին աստղերէն մէկը միշտ մէկու լին գրեթէ լուսաւոր ու փայլուն է, իսկ թէ որ իրարու կցած աստղերը երկուքէն աւելի ըլլան, միշտ ասոնցմէ մէկուն՝ փայլունութիւնը միւսներէն աւելի աստիկ կ'ըլլայ:

Շատ ցոյցէտը գիտելով իմացան որ այս տեսակ աստղերէն ամենէն փոքրը իրմէ մեծին բոլորովին շրջան կ'ընէ, որովհետեւ գտան որ երբեմն կըրկին աստղոց փայլէն ժամանակ անց նեղով, անիկայ մինակ լոկ աստղ մը կ'երեւնայ, պատճառը այն է որ ծանր ծանր շրջան ընելու ատեն կը պատահի որ միւս աստղին ասիւր մտնէ, ինչպէս Հերսելի 1781 ին: Հետագայ աստղադասան վեցերորդ աստղին համար կ'ընէ թէ անտարակոյս կրկին աստղ մըն է որ բայց հիմա Հերշելին գիտակովը՝ անգամ նայուելու որ քե-

լայ, միշտ մէկ հատ մը կ'երեւնայ, կարելի է թէ հազարաւոր տարի վերջը, իւր շրջանը փոխելով նորէն կրկին աստղ երեւնայ:

Կրկին աստղերը միշտ իրարու վրայ ըսած շրջանին շարունակ մի եւ նոյնը չէ, սմանք այս ինչ աստիկան մէջ այսչափ քիչ աստիճան, իսկ անոնք ալ քիչ աստիկան մէջ շատ աստիճան շրջան կ'ընեն, ասոնց աստիկ ըլլալուն վրայ ճիշդ վճիռ մը կամ գողտփոր մը չեն կրնար տալ:

(պիտի շարունակի)
Ս. Վ. Գ. Ըստիւնայ:

ԲՈՒՍԵՐԱՆԵՐՆ

«Դալիթի» ըստած արձաններն:

Այս Դալիթի ըստած արձաններն գլխաւորապէս Ալեքսան Կրկինն և Սալապարի կողմերէն ուրիշ տեղ շատ չի գտնուիր, իւր արձաններն մինչև վեր կատարելապէս ուղղակի առանց ուսի եւ սաւանց ճիւղի բարձրացած է, և ունի բոլորակածեւ մեծ տերեւներ:

Այս 100 ոտք բարձրութեամբ իւր աստիկը գլխովը մէկ տեղ կը շարժի ու արեւադարձներու փշած հոգնաց ու աստիկ փոխօրինելու ալ դէմ կրնայ գնել, իւր ծալկները տերեւներուն վրայէն բրգածեւ վեր բարձրացած են, ու երբեմն ալ ծառին բարձրութեան 30 ոտք կամ ուելի բարձր կ'ածի:

Օրագիկը նախ և առաջ խիստ կարծր պատեանով կոնսն մը կը ձեւանայ, ու յետոյ այն կոկոնը կը ճայթի ու մէջէն ոսկեգոյն գեղին ծաղկանց փունջ մը գարս կ'ելլի, որուն զարմանալի գեղեցկութեն մարդս մեծ զամացմամբ կապչի, ձեր թողունք անոր թափան-

¹ Տես բնական գիտութիւն տխր Ա. իննաս երես 340

² Հերշելի գիտելի խիստ զարմանալի ու նշանաբերական արձանի բան մըն էր, որուն երկայնութիւնը 40 ոտնալոյս է, իսկ բերնն բացաւթիւնը

շատ ամուշտի: և ոտք նմանք դեռ աստիկը բայիկը գիտարաններուն մէջ չի կայ: Ասիկայ դանազան մտերմ յարմար, դեղ ի երկնքը շտկելու համար, խիստ շատ աշխատութիւն պէտք է:

³ Այս աստիկ տեսակ մը արձաններ է որուն մաշկապատ ծաղկներուն նիւթը վիճել կուտայ ու իկն սլ տեսակ մը խեժ յաւաճ կը բերէ:

ցող անուշահոտութիւնը :

Այս առեւկա կը բերէ նաեւ մէկ մեծ պտուղ մը որ խիստ պատուական կեռասներէն ալ աւելի մեծ է, անանկ որ առանց մեծ գծաւարութեան անկարելի է որ մարդուս բերանը սղմի :

Միկայ մէկ անգամէն աւելի չի ծաղկիր, ան ալ իւր ծերութեան ժամակը, և կամ թէ բուսած տարիէն ոկսելով 30 տարի անցնելէն ետեւ, Սիպեիա անուն Փոռգուքեցի երեւելի ոնկաբանի մը իօսքին հետեւելով :

Երբ որ պտուղները ծառին վրայ կը հանուանան, ծառը Վիսիս իւր զօրութիւնը կորսնցնել ու երկու կամ երեք շաբաթէն ետեւ գետինը կը խտարնի, մերջապէս բարձրակն կը չորնայ : Երբի կողմը պարունակված սոխաւման կակուղ մասերը ժողկելով թուրանցի միջնորդութեամբ մէկ մըսը մը կամ հեղուկ մը կը հանեն, որ կից «խա» կը շինեն :

Դալիբոսի էն մեծ օգտւոր իւր տերեւներուն վրայ է, ինչու որ միայն մէկ տերեւը աատը կամ առաներկու մարդ կրնայ իւր տակը հովանաւ որել (ամանց նայելով 20 անձինք) :

Դալիբոսի տերեւները թուղթ չենելու ալ կը ծառայեն արեղական դէմ հովանի, ու յաճախ անձրեւներու գէմ ալ պատասպարան (ու մուելայ) : Հոգաւորներու տեղ ալ կրնայ ծառայել (որովհետեւ սովորաբար անոնց կընը մանին), առանց կտրելու գիւրու թեամբ թղթի նման կրնայ ծաղկովի : Այս տերեւներուն վրայ որչափ որ տեճրեւ գայու ըլլայ ամենեւին իստնաութիւն չի բռներ :

Երբ որ Լըրազայիք տեղացի բնակչաց հետ պատերազմ ունեցան նէ, այս Դալիբոսի տերեւները իրենց շատ օգուտ քրտու : Ինչու որ (ինչպէս որ քսինք) տերեւները խոնաւութիւն չի բռնելով, իրենց յարմար դաստեղին զուօղնին անոնց մէջը պահելու, որնոր առանց այս կերպը դործածելու անկարելի պիտի ըլլար իրենց վառ օդը աղաւ հով մնայ, որով և պիտի յաղթուէին :

1 Սալո բուսածը (իւնի կամ գեղ ինչ, ամ. պիք ճինս մանաւ) բուսական տեսակ մը հիւթ է և կամ պարզը շարժելի հիւթը :

Դալիբոսի տերեւները թերթ թերթ կը կարեն ու քանի մը վայրկեան խիստ եռացող ջրին մէջ կը թաթիւն, ու բոլ մը չորցնելէն ետեւ երկու կողմէն երկու ողորկ փայտի կտորով կը շքփեն որ խիստ դիւրաթեք կ'ըլլայ : յետոյ զանաք ներկեայ նիւթով մընալ կը շփեն որուն գոյնը տեսակ տեսակ կ'ըլլայ :

Դալիբոսի տերեւները ընդհանրապէս ամեն տեսակ դրութեան և դրքերու թղթի ալ կրնայ ծառայել : Կերեւայ թէ Լըրազայի տեսակ մը թուղթը տակէ բազադրուած ըլլայ որն որ միջնաները իրմէ կը հեռացնէ :

Նահանաբար Դալիբոսի տերեւները տունները ծածկելու և գլխարկ շինելու կը օգտածեն, որոնք զանազան ձևերով են : Հիմա Դալիբոսի Այլան կողմին և Սալապարի ներքին կողմէն ուրիշ տեղ չգտնուիր :

* * *

ԲՆԵՊԵՏՄԵԿԸ

Թուրք յիւնց վրայ վեր Դալիբոսի տերեւները :

Այլի բերան մարդուս շատ անհաւատալի բան մը կ'երեւնայ, երբ որ իմանայ թէ ծովային կենդանեաց այս ինքն ձկանց մէկ քանի տեսակներն ալ թռչող նման կը կործանան կառարեւակս օգոյն մէջ թռչալի, ու անոնց պէս ալ օգը աւառներու յարմար դործարաններ կամ թեւերուն նալ : Սակայն երբ որ հաղարաւոր հաւատարիմ ու ակամատեո անձանց տուած վկայութեանց կը նայուի, այն ժամանակ կը պարտաւորի կամայ ակամայ հաւատք ընծայել :

Հատ անձինք լայնատարած ծովերու մէջ նաւարկելու տաննին տեսած են որ ջրայն մէջէն ձկներ դուրս ելելով կ'սկսին դէպ ի օգը սաւառներ, ու բաւական հեռաւորութեամբ բարձրանալէն ետեւ միջնորդաին մէջ առդին անդին թռչալարել : Այս տեսակ ձկները մէկ երկու զոյգ լայն մաշկեր ունին, որ ուղած ժամանակ նին կը տարածեն ու կը ծալեն :

Բանի մը տեսակ ձկանց ունեցած

մաշկերը ըզջիկի ունեցածին կը նմանի :
Կամ ախարները և նաեւ բնագիւնները
կը հաստատեն թէ մաշկաւոր ձկները
թեւ աւորներու որէս իրենց մաշկեր
նին օգին մէջը կը տարածեն , ու ու
զած կողմերին կ'երթան . և վերջապէս
մէկ խօսքով իբր կատարեալ թռչուն
մը են միմայրորին մէջ :

Սակայն այս ալ կ'աւելցնեն թէ ըր
բն ելող այս տեսակ թռչաւոր կեն
դանիները իրենց թռչելը կրնան կա
տարելագոյն թռչող նման գործածել
քանի որ խմբաւ են . ինչու որ իրենց
արագութեամբ թռչելու ժամանակ
նին օգին գիծահարութիւնը մէկէն
շատ մը կը շրջեն զանոնք , որով կը
պարտաւորին կրկին ըսքը մարել ու
թռչելնին թըջել :

Կրբեմն կը պատահի որ կրկին աւ
գամ ջրին մէջ ինկալու խեղճերին ,
նաւերու մէջ կ'իյնան . պատճառը ան
է որ գիշատիչ ձկները միշտ թռչաւոր
ձուկերը կը պիտեն , անոնք օդին մէջէն
թռչելու ժամանակին , իրենք ալ ջրին
վրայէն լողալով , անոնց կը հետեւին ա
ռանց իրենց տեսութեանն կորսնցը
նելու , այն յուսով որ երբ որ կրկին
ըսքը մտնելու րջան , գիշատեն դու
նոնք :

Դռանէն նաեւ պատահ , պէտք , և
թռչող ժամ ձկները , որոնք միշտ ջրին վը
րայէն լողալով , վարեն դէպ ի օդը
թռչող ձկները կը պիտեն :

Եւ թռչող անունը չէ թէ միայն
ծովու ձկանց մէկ քանի տեսակներուն
կուսան , այլ նաեւ ցամաքային կեն
դանեաց մէկ քանի տեսակներուն ալ ,
որոնցմէ մէկն է Բօլադա-՝ ըսված կեն
դանին , որն որ մէկ ծովուն բաւական
հեռու մէկ տեղի ծովու մը վրայ կը
նեւտուի : Եւս նեւտուած ժամանակը ,
իրեն առջեւի ու ետեւի թափերուն
մէջ անդի ամեն մէկ կողմէն եղած մաշ
կերով զները կը բռնեն ու զգաւհայեաց
դիւրով :

Թռչող ձկները այս տեսակ կը
բաժնուին , որք են Բաժ ձգուն¹ , Է-
լուն² , Իթպէլ³ ար Բա⁴ , և Բլան կամ Բո
նոն ար Բա⁵ : Եւսոնք ամենեւին անուշ
ջրի մէջ և ոչ ալ լճերու ու գետերու
մէջ կը գտնուին : Սակայն Բաժ ձգուն
(բլֆոյ) ըսված թռչող ձուկը իրեն
նմաններէն շատ կը տարբերի , որոնք մի
այն աղի ջրոց մէջ կը գտնուին , իսկ ա
սիկայ անուշ ջրոց մէջ երկու թռչելի
աւեր , որոնք բնակչութեն սկսելով միւ
շեւ մարմնայն վերջին ծայրը կը հաս
նին , զորոնք կը տարածեն ջրէն դուրս
ելած ժամանակին :

Եւս ձկները պատուական միս մը ու
նին , անանկ որ մարդիկ ասիկայ համա
ղամ կերակրոյ կուրգը գրած են ,
ու ամեն երկրէն շարունակ Աֆրիա
նոս ու Սիբիրական ծովուն մէջ (ու
րոնք առաւել այն կողմերը կը գտն
ուին) նաեւ կը կուգան զանոնք որ
ստրու համար :

Ինչո՞ք կամ թեփաւ որ թռչող ձկն
ըր արեւալարներուն տակը և գտն
ծովերուն մէջ կ'առ տառնան : Կաւա
վարները երբեմն այս կողմերէն անցած
տաններն ասանց բազմաթիւ կարգերը
սքին մէջ թռչողներին կը տեսնեն : Ե
սոնք Բաժ ձգունէն քիչ մը փոքր են , ու
երկու թռչի տեղ շորս թռչ ունին ,
ու անոնցմէ աւելի երկար ժամանակ
կրնան թռչիլ , բայց ասանց միտք առ
ջիններուն պէս յարգի չէ :

Իստապէլ ար Բա կամ ծովու ձիւծառ
ըսված թռչող ձուկերը , ձիւծառ քս
ված թռչունին հետ քանի մը նմանու
թիւն ունին , ու թռչելնին ալ մեծ
ու երկճիւղ են , որոնք ծաղկու ժա
մանակին իրենց մարմնայն երկայնա
թեւնէն քիչ մը աւելի կ'անցնին :

Սիլան կամ Բօնոն ար Բա⁶ ար Բա⁷
ուրուր կամ ծովային բաղէ ըսված
թռչող ձկները քաղսր միւս վերջիւ
կալ թռչող ձկներէն ամենէն մեծն են ,
թեւեալ և իրենց համանուն թռչող
հետ համեմատելով աւելի փոքր կը

¹ Է ձուկն ինչ ծովու , ասան . Տեղիկը որոշող :

² Տեւակ մը ծովու , ձուկ , ասան . Բաժիկը միւս :

³ Տեւակ մը , ձուկ ասան . Սիբիրու որոշող :

⁴ Թռչող սիլան , ասան . Չիւծառ :

⁵ Տեւակ մը ծովու , ձուկ ասան . Բեֆոյը որոշող :

⁶ Թեփաւոր ձուկ :

⁷ Չիւծառն ծովու , ասան . Բարանը որոշող :

⁸ Բարաք կամ ծովային քաղսր :

գանձեր :

Այս տեսակ ձկանաց սղին մէջ թաշտե յինամենեւին ուրիշ բանի համար չէ : այլ միայն իրենց անձին վայրկեանս կան ապահովութեան մը համար (ինչպէս որ վերը ըսինք) ու չորս թեւեր ունին : Այս տեսակները առաւել իրենց համարուն թռչող հետեմանութիւն ունին քան թէ ձկանց հետ :

Արիկայ առաւելապէս Ափիսոնսի ու Ալեքսիքական ծովուն մէջ կը գրտնուի : անոնց համար կ'ըսեն թէ գլուխնին բոքորային է , ու մութ ատեն լուսաւոր ձձիներու նման կը վայրեն , ասոր միտք մարտելք քիչ մը դժուար է թէպէտ և փոստակար չէ ու անհամայ համ չունի :

Սկիւղ : Գաղտը : Յսկորեան :

Բ Ե Ը Գ Ի Տ Ե Կ Ը Է

Կուշի Ժամայրցը :

Տասն բորդ գարուն մէջ Կաղացի Բօսիլիոս պատմադիրը ասորքեանկ ժամացույցի մը նկարագրութիւնը կ'ընէ , որ իւր ծնած քաղաքին հրաշմանքներէն մէկն էր :

Ժամերուն թուոյն հաւասար պըղնիճ տրծիւններ գծի մը վրայ հաստատուած էին , որոնց ամեն մէկը իւր մագիլներուն մէջ թագ մը բռնած պատրաստ կեցած էր գանի Հերթիւլէսին գլուխը դնելու , որն որ շատուածոյ ներկայանալու վայրկենին կեցած տեղէն ձայն կը հանէր :

Այն ինքը Հերթիւլէս (տրեգակ) իւր արքայական շքանշաններովը զորդարուած և ձախ ձեւքը երկրագունդ տը բռնած էր , վայրկեանը գալուն պէս այժմեքը տրծիւնէրէն մէկուն երկրն ցրնելով նշան կուտար , ան ալ խնայի իւր բռնած թագը Հերթիւլէսին գլուխը կը դնէր , որով կ'երեւնար թէ ամար ստաներկու աշխատութեանցը մէկուն փաճատրութիւնը կը շորհէր (այսինքն մէկ ժամը լրացած կ'ըլլար) :

Իժբադդաբար Բօսիլիոսի բռնադրին մէջ յայտնի չի տեսնուիր , թէ այս

չափ դադանակները շարժողն ինչ զօրութիւն է :

Գ . 3 . Էպիփրեսաց :

Տ Ե Տ Ե Ս Ե Կ Ը Է

Ճ Ե Ր Տ Ե Ր ՈՒ Թ Ի Ը

Թէ ի՞նչպէս պէտք է իմանալ ճոր Բանալու համար ի՞նչպէս պէտք է ըլլալ Զուր ԸԼԽԸ ու ԸԼԽԸ :

Հատ անգամ շատերը աշխատութեւն անթիւ ստակ խարճելով հար բաշեր են , բայց դժբաղդաւար առանց ջուր գանելու պարտաւորեր են նորէն մեծ աշխատութեամբ լեցրնել : Բայց շատ աղէկ կ'ըլլայ սոսկեանեայ կանոններուն միտք դնել , որ առանց մեծ աշխատութեան հոր փորելու տեղը ջուր ըլլայր ու չըլլայր մէկէն կ'իմանաս , և այս նշաններս մէկ երկրի մը փայ կատարելուն պէս խնայն ջուր ըլլայր կը յայտնուի որ ասորք են :

Կախ և առաջ երեսիկ վրայ որուն կէտրը ծագելէն առաջ գիր , ծնող (չէնէդ) գետինը , նայն բարդութիւնը ուր տեղաց որ շողի ելլէ այն տեղը ջուր կայ :

Կրկնորդ , ուր տեղ բուսած կան բաղիզն (տարմաշղ) ուսի (սեօնու) թանթրվենի (միւրվէր) կնիւն (սաղ) ու եղեդ (խամիշ) հոն ջուր կայ :

Կրթորդ գետինը փոս (չախուր) մը բաց երեք կանգուն խորունկ ու մէկ ու կէս կանգուն լայն , դիր իրիկունս դէմ մէջը գամ (այլի) աման մը որ ատկիկէ (որնլը) չըլլայ , ու առաւօտանց գնալ նայն թէ ան ամանը խոնու (նէմ) ու քակված ըլլայ նէ հոն ջուր կայ :

Չորրորդ , ամի մը (ափուճի) չափ բուրդ դիր այն փոսին մէջը առաւօտ կի կանրի մը վրայ , թէ որ առաւօտանց այն բուրդը թաց ըլլայ ու որիւ մեծ նէ ջուր կաթէ՝ հոն ջուր կայ :

Հինգերորդ , այն փոսին մէջ դիր վաւած ջահ (մաշուլա) մը եղը՝ շատ , թէ որ առաւօտանց եղը հաւած ըլլայ նէ հոն ջուր կայ :

Վեցերրորդ կրակ մը վառէ, Կե-
տինը տաքնալէն ետեւ թէ որ թան-
ձրը շողինքը ելլան հոն ջուր կայ:

Մտր նման կան քանի մը ուրիշ
տեսակ նշաններ ու կանոններ, բայց
մենք անոնց վրայ երկայն բարակ խո-
սիլը զանց ընելով միայն այս գլխաւոր
նշանն վրայ խօսեցանք:

Բ. Ժ. Շ. ԿԵԿԵՆ

Շրջան արեւան:

Հռչակաւոր Հայտնի բժիշկը 1620
ին զանազան փորձերէն ետեւ դտու,
արեւան սրտէն մարմնայն միւս կող-
մերը անցնելը:

Սիրտը զօրաւոր ջիւղ մըն է կ'ըսէր, ո-
րուն կ'ընկելով ու լայնելովը արլւնը շա-
փաղանց արագ ու թեւամբ մարմնայն բո-
լոր միւս կողմերը կը տարածէ:

Սրտէն արիւն ընդունող ու մարմ-
նայն սրտուած տեղը տանող երակնե-
րուն նեարդ կ'ըսվի. թէ որ տանցմե-
մէկը ըստ պատահման բացուելու ըբ-
լայ, արիւնը մէկէն դուրս կը պուլթ-
կայ: Երկուս ալ սրտին զանազան ամ-
փոփոմներէն կը պատճառի. սրինակի
համար թէ որ դուռն քու ձեռքդ շքն-
չերակիդ վրայ դնես, արեւան փոփո-
խումը կ'ամ ստանալը պիտի զգաս:

Շնչերակ եղած տեղը նեարդ կայ
ասիկայ ալ մարմնայն վրայ մէկ քանի
կողմը կը դանուի, այսինքն գտտակին
(պիլէկին) վրէն, ու ծնօտին տու-
կը:

Սրտին խիստ մօտ եղող նեարդերը
շատ մեծ են. և քանի որ երթան պղզ-
տիկնալով զանազան ձիւղերու կը բա-
ժանին, անանկ որ ամենքը մէկէն ծա-
ռերու նման մէկ մեծ արմատով մը ու
փոքրիկ ձիւղերով կը անձնուին:

Նեարդերը՝ արիւնը ոտքին, գը-
խուն, ձեռքներէն ու մարմնայն բո-
լոր կողմուածքները տարածելէն ետեւ,
երակներուն միջնորդ ու թեւամբը զա-

նանք նորէն ետ կը բերեն:

Ուստի երակներուն մէջ արիւնը
նեարդերէն կու գայ ու անկէց սիրտը
կ'երթայ. իրենց ծայրերէն նեղ ու փո-
քոր ըլլալուն տեղիքներէն ալ գետերու
պէս իրար միանալով՝ բաղմու թեւամբ
ու առատ հոսանքով սիրտը կը դառ-
նան:

Արակները բազմաթիւ ու զարմա-
նալի կախարիշներ ունին, որոնք թող
կուտան որ արիւնը ծայրերէն դարձ-
եալ սիրտը գառնայ: Սակայն թէ որ
անանկ մէկ բան մը պատահի, որ թող
չի տայ արիւնը ծայրերը գառնալ, կա-
փարիշները դոներու նման կը գոցվին
և զանոնք կ'արդիւնեն: Արեւմ կ'ըլլայ որ
այս կախարիշները կուրսուին, այն
առան երակներն ալ իրենց շրջանին
հաղիւ թէ կրնան կատարել:

Արիւնը՝ սրտէն սիրտը գառնալու
համար մէկ մեծ ճափեոյ մը կայ, որն
որ շարունակ անկէ կ'անցնի կը դառ-
նայ: Արակներուն կախարիշները ընդ-
հանրապէս կ'արդիւնեն արիւնը իրենց
բարձր ճափերէն ամենացած մօտե-
րը երթալ. սակայն երբ որ կախարիշ-
ները չի կրնան գոցվիլ սրտնալին երակ-
ները անկից շատ նեղութիւն կը կրեն
ու կ'ուռենան, և շատ անգամ ալ կը
ճախին:

Այս տեղեկութենէն կը մակարե-
րենք՝ որ սիրտը լեցնող արիւնը մէկ շա-
րունակական փոփոխութիւն մը ունի:
Նեարդերուն մէկը հատածին պէս ե-
րակները զանի կրկին կը լեցնեն, և այս
պարսպուիլը ու լեցուիլը իրարու ե-
տեւ անմիջապէս տեղի կ'առնուն:

Արեւելի բժիշկները անանկ կը կար-
ծեն որ մարմնայն մէջ պարունակուած
արեւան քանակութիւնը 25 էն 35 լիւ-
րի չափ է, ամեն մէկ սրտին բաղմունան
ժամանակ անկից անցած արեւան քա-
նակութիւնը չափը 3 էնլու: ու ստի բոլոր
արիւնը 3 կամ 4 վայրկեանին մարմնայն
բոլոր կողմը անգամ մը շրջան կ'ընէ:

Տ. շրջար մէկ կէտ ձուկ մը բռնե-
լով անոր ամեն մէկ արեւան շրջան ընե-
լու տեղերը կատարեալ զններ է. ինքը
անանկ կը պատմէ որ բուն սրան էլ արեւ

նեարդը որ մարմնայն էն գլխաւոր երակն է . մէկ սոր տրամագիծ ունէր և մէկ զորնուածքէն 10 կամ 15 խլովն արիւն կ'երէր սրտէն :

Թոքերը շատ արեան ամաններ ունին , որոնցմէ ամանք իրենց սննդեանը հմրկը կարծուին , բայց աւելի գլխաւոր մասը արիւնը սրտին աջ կողմէն կը առնի . սնանկ որ մանրամասն բաժան մուկներէ ետեւ օդապարկներուն վրայ արտաքին սղին զօրութեամբ շունչ առնուած ժամանակը կրկին կը յայտնուի :

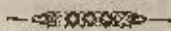
Սրտէն թոքերը անցնող արիւնը մուտ կարմիր գոյն մը ունի , իսկ ինքերեքուն մէջ չըջան լնեղէն ետեւ գոյնը բաց կարմիրի կը դուռնայ , որն որ սննդեան ու մարմնի տաղը պահելու յարմար կ'ըլլայ :

Շատ անտեղեակ բժիշկներ կը կարծէին որ շունչ առնելու տակէն , օդին հետ միացած թթուածինը , արիւնը կը ծծէ ու անոր բոց կարմիր գոյն մը կուտայ . սակայն յետոյ ասոր անտեղի ըլլալը ստուգուեցաւ :

Յ . Ը . Յակոբեան :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԴԱՍԻՍԵՐԱՌԻԹԻՒՆ

Երբ ասորդու թեան խամակը Լատինոս-թեան ընծայելը հարկաւորութիւնը :

Յիրաւի ինչպէս որ գեղեցիկ ու մառ մը , պողպէց աշուն մը ու համազիտ ձմեռ մը վայելելը այն բերկրաւիթ ու սիրուն գարունէն կախում ունին , նոյնպէս ալ միջին կենաց ու ծերութեան երջանկութիւնը , գիտութիւնը և ուսումնականութիւնը երիտասարդութեան ստորակորգեալ են . երիտասարդութիւնն է կենաց մշակելու և սերմանելու միջոցը . երբոր երկրագործը իւր երկիրը ժամանակին չի դործէ ու գարնան մէջ այն աղնիւ հունտերը ու սերմերը հողուն չի յանձ-

նէ գրեթէ ոչ ինչ պիտի քաղէ . նոյն պէս ալ եթէ երիտասարդութեան ժամանակ մեր սիրան ու միտքը առաքինութեան և ուսման սերմերովը սերմանելու յաղաղինք՝ ինչո՞ւ , մոլի ու թշուառ կ'ըլլայ մեր ապագայ կեանքը . « ծոյլը ցուրտին պատճառաւ չի հերկեր , ուստի ինքն ալ հունձքի համար պիտի աղաչէ , բայց բան մը չի պիտի քաղէ » կ'ըսէ իմաստունը :

Նախանորար երբ երկիր մը օնմշակ ըլլայ փուշ և տատաղ կը բուսցնէ , նոյնպէս մեր բնական երկիրը չար կիրքեր պիտի արատադրէ՝ թէ որ կանախ ժամանակաւ չի մշակեիր ու պէս պէս ուսմանց և առաքինութեանց սերմերը չի սերմանել , ու օգտուէտ գլխաւոր իշխաններով չի հարստացնենք , յերաւի յետոյ անբերրի նանտառ մը կամ անշուք ու փշալից վայր մը պիտի ձեւանայ . « Լա՛ւ ծոյլ ու իմացաւ կանախեցնէ զօրի մարդուն ոյգիէն անոյց , և ահա մինչեւ բերունը փուշերով յըսած էր , և որմեքուն քարերը բոլորովին ինտիժրիած » :

Երբ մեր նախկին ծնողքները մեզ դանչեցին , թէպէտ Լատուած « փուշ և տատաղ բուսցնի » քեզ զոքսերով ու նիծեց զանանք , բայց կրնայ նոյն անէծքը օրհնութեան վերածուիլ անդուշանքով և շարունակ աշխատաւք :

Լայն որ շախատիր չի պիտի ուտէ ու չի պիտի երջանիկ ըլլայ . բայց երկուսերնեան ալ իրենց աշխատանայր փոխարէն արժանի հասուցումով մը պիտի վարձատրուին :

Ինչպէ՞ս որ դարունը տարուան եղանակներուն տւելի հարկաւորն ու զուարթն է , տաանկ ալ մեր կեանքը բաղկացնող մասանց ամենահարկաւոր կէտը երիտասարդութիւնն է . որովհետեւ սոստակն ամեն մարդ պէտք է ինքզինքը յանձնել Լատուած ապաշտական և առաքինի դործոյ , Լատուած անշուշտ մենէ այն տարիներուն մէջ պիտի պահանջէ առաքինութեանց պատուղները :

Բանի որ մենք ծանր հողերու տակ չեն ինկած ու ծանր միշտներով

չենք տառապած կամ կենաց գոնազան
դրողմանց ենթակայ չենք պետք է
մեր հոգին Մատուցանային նախախնա
մութեան նախընթաց Կարելի է որ
բաւական երկար ժամանակ տարինք
ու այն միջոցին մէջ մեր սովորած գի
տութիւններով ու ստացած բարե
պաշտութիւններովս անգործ կեանք
մը վարենք, և սերիւններու ալ բարե
բար գտնուինք:

Թէ որ երկառարդութիւնը իւր
հոգիներն ու ծաղիկները նոր բնակ
դէրու ասեկն այն մահուան անգութ
մահագոյց զանի իւր ցողունէն խէ,
մէ, որպէս հարկաւոր է երկրէս տե
ղափոխելով ու այն կենաց ծառին վա
րայ պատուաստելով՝ ծաղիկ նուիրել
և Լոյսեմական Դրախտին անմահ կե
նաց ջրովը ոռոգելով և յաւիտեան
անթաւառ մնալով՝ անմահութիւն բա
րել:

Յ. Լ. Յ.

ԻՆՆԱՍՏԵՂՈՒԿԱՆ

ԱՌԱԿ

Օ՛յ Լ՛ընէն:

Կեղեցիկութեան պատիւը:

Լէռան մը տակ ո՞վ մեծ անտառ թռչն
նկարանցին որոն էր պտուղտու հաւ թռչուն
Բացք քանի մ'որ անկէր անձուր անվան
Վոսկեցու շուկը հառաւ մօտ էր մօտ
Վանքի անմեղ թռչունը ու հոգը հաւցան
Չարին իմականէն էրու զարման երեւան
Հեռու փախան մեծ ծառերու խառնելը
Իսա ընարկցին պանդոկոս ու անոր էրկերն
Խորագիտին ուժը ինկած ծարրած
Ինչի, բլրաւ որս ծարրաւ ևլ գնաց
Կղանքի մը հանգիստեցաւ պատահման
Փոփոքեղով ուղից ասեղ պատու մանր
Բացք նայեցաւ որ բաւական էր իւր
Ընդ համար հնարք ծարրի խնդր յանդ
Ընաւ անոր մէկ անուշիկ ծաղիկ մը
Ողջաւն էր պար: Եկար էրկանը սա կողմ
Ողբ մէկ որանք պարտուր հոգի որտարաւ կայ
Իրարմէմ աստուած որդեմեցաւ մեր վայր:
Այս ընդով տառնորդից խնդարով
Ու սխառն ծաղիկ կայ խաղարով
Գաւական ո՞ր աղւաւթին հետ կը բարե
Միշտ իւր շնամ կը ըրին փայ կը հրճուէր
Լոյսիս անա միջին Ի մութ կ'երկային
Ինչը կ'իման անգին անգամ իշտեմ
Դարձաւ անգ զէն խորանանկ աղուտին
Ու հոգնակով միշտ կը երկար իւր էտին
Ընաւ անոր քայլը միջին կերպով մը
« Աստուծոյ կողմը տնայն եկանք: այս կողմ
« Թէ որ կ'ուրէն մեք այս օրէք հաւ կենանք
« Աստուծոյ մեկն ընէ մը որս այ կը գտնանք
« Եւ իւր միջով անուշաւ անմահ գրած էր
« Եւ կը կ'ուրէն որոնք փայ կը խաղեն:

Թե՛ տղա էար էր քանայ զիւր
Սեկեն Ի մէկ նեւե փրան իւր զիւր
Խեղճ աղուտին բարբ մարմնը պատ
Արեւէ, ճգնէ, միջին հոգին ուլ բաղ
Զետոյ թերն ալ լաւ մը ուտէ կշտանայ
Իրեն ըրած որոնք փայ պարմանայ
Իսկ խորանանկ աղուտին ծարրար էր պայտ
Թէ ընկերին փրա չէ բարե: այս նեւե գաւ:
Նոր ու գիւրին բարեց անոր որս պար
Որ իւր կենդանի չար կը խորէր ու թանկով
Իրորն ասանկ հաւան ըրածաւ պատ կեցան
Օճն ու որոնք մէկին շուտ մը ընացան
Օճն որպէս բարբարէ պէս էրու
Ընդին պատկած կը շարմանկ մեղացաւ
Ընդին շատիկ մէկին Ի մէկ արեւմտ
Խառնարարով միջին փայ նեւեմեցաւ
Կիւնէն իման փրոցը ճգնէ գեանք
Այն ասեղը հանգարանցաւ իւր փրոց
Իսկ մեղքով ալ պարմանք կը թափէր
Չարք ճգած այս խաղարկ միջին կուր
« Եւ եղարք կը չեմ ուրիշ իմ քով
« Մարմնով ուղից: մարմնով պատ ալ անմեղ
« Արք տես անմեղ գաւ կենդանի ու գաւան
« Բաւ փրոց ինչպէս կ'ենացէ կղաւ գաւան
« Չէ գաւ իմնի փոս փրոցի որ որտ
« Բաւ փրոց մէկ թէ գ'էրջի անգ անոր
« Այսպէս անա շատ մարմնի կ'ուր կ'գնաւ
« Զիւր խորանանկ կը ձեւ անմեղ ասեղ
« Միշտ հանգարկ մեղաց տակ շարմ թեւ
« Աղագիւններ ալ կը խորն քայլանք
« Բացք չէ գ'իմնի թեւ օրս՝ իւրն ըրած
« Զարմիկ կ'ըրջէ ինչպէս հաւ: անմեղ
« Նոր համար պար է փրոցը ասեղ մը
« Ար ընարկցի թէ գ'արեւման այն անմեղ
« Ուտի տա ալ անուշաւ պատկած մէկ պար
« Թէ ուրիշ շարագործ մը գէշ կ'ուր
« Հարկաւ որ մը իւր պատիւը կը գտնայ
« Իւր ուրիշ շարագ փրոց մէկ կ'ենաց:

Ս. Ե.

ՀԱՆԵԼԱՆԻ

Ինչո՞ւ թիւնս ժամապշտան
Եւ անմեղան ահաւոր,
Մատարեր Եմ կենաց,
Ճառաց թռչնոց թեւաւոր:
Ար ծնանիմ եմ օդէն
Կը անանիմ հոգմերէ,
Բնակու թիւնս Արարից
Եւ կոտորի կողմերն է:
Մամբանէն ալ նանկ քոյ մ' եմ
որ Արիւնէն և Վարդան,
որոնք աշխարհք սարսեցին
անմեղ անգամ կը փախան:
Թէ որ անուշա հարցրնես
Արարացոյ թիւներուն,
անմեղ որաց գաւառն մէջ
համեմուն եմ մէկ թռչն:

Սեպտեմբ. 2, 9, Բաղրամից

Յաւերթի համեմուն էր Սիմէ Բեկ: